

Orbán Györgyi, a kolozsvári Babes-Bolyai Egyetem tanára: Az előadássorozat címe egy vereség beismerése. Ezt a vereséget a tévé, a számítógép, a képek, a hangok gubanca idézi elő. Ki felelős a katasztrófáért? Sürgősen tenni kéne valamit!

Gondolatban lépünk egy nagyot hátra az időben. Platón *Phaidrosz* című dialógusa az írás alacsonyabbrendűségéről érvel az élőszóval szemben. Szókratész azt kérdezi: Az emlékezet és a tudomány varázseszköze az írás? Vagy éppen az emlékezet feledése? Az írásban bizakodva nem gyakoroljuk emlékezőtehetségünket. A tudásnak csak a látszatát adja az írás. Milyen időszerű! Cseréljük csak föl az írás fogalmát a tévével és az internettel! Az írás csak megismétli az elhangzottakat. Csak az emlékeztetés eszköze, nem az emlékezésé. Az írás jelentése kizárható azok számára, akik álnokul kiforgatják jelentését. A gondolkodás, a képzelőerő működését hiányoljuk a tévézésben is.

Platón figyelmeztet a Dialógusokban: gondolkodás nélkül semmit se fogadjunk el. Az írás megértésre, közvetítésre vár. Az olvasás nemcsak felhangosítása az írásnak, hanem értelmezése is. A Szentírás magyarázatot igényel ugyan, de elsőbbsége van minden magyarázattal szemben. A költői szövegekkel ugyanez a helyzet. Önbeteljesítő szövegek. Nem lehet előlük kitérni. Nem töltenek be eszközfunkciót. A mesét nem információnyerés céljából hallgatják. Maga a szöveg lép föl igényekkel a hallgatóval szemben. Spontán működésbe lép a képzelőerő. A gyermek a dialogikus hallgatásával részt vesz a teremtés folyamatában, s ezáltal önmagát is megérti.

A konferenciát tisztújító közgyűlés követte, melyen bemutatkoztak az elnök-, alelnök- és tanácsstagjelöltek. Az Olvasástársaság „nagy öregjeit”, *Nagy Attila* és *Gereben Ferenc* olvasáskutatót s a többi alapító tagot *Rigó Béla* – magát is beleértve – „takaréklánglelkeknek” nevezte, s biztatta a fiatalságot, hogy vegyék át a stafétabotot.

A megválasztott, érzékelhetően fiatalított, új tisztikar: *Bartos Éva* elnök, *Bocsák Veronika* alelnök, a tanács további tagjai: *Adamikné Jászó Anna*, *Boldizsár Ildikó*, *Fűzfa Balázs*, *Gereben Ferenc*, *Komáromi Gabriella*, *Nagy Attila* tiszteletbeli elnök, *Rigó Béla*, *Steklács János*.

Az előadássorozat gondolatait továbbfűzve, saját munkánkra alkalmazva lesz feladatunk bőven az elkövetkező időkben. (*Elekfi Erzsébet* könyvtáros, *Elő-Tér Általános és Művészeti Iskola*)

Magyar könyvtárak határainkon innen és túl

A határon túli magyarok XI. fesztiválja keretében a Csorba Győző Megyei Könyvtár a fenti címmel október 15-én konferenciát rendezett. A résztvevők érdekes előadásokat hallhattak a téma tágabb – a nemzeti lét, a kisebbségi állapot, az identitás és a kultúra szerepe – összefüggéseiről, valamint szorosabban a könyvtár mint kulturális intézmény jelentőségéről a határon túli magyarság életében. Ez esetben is, mint általában, szó esett a szomszédos országokkal való kapcsolat történelmi, politikai és kulturális vonatkozásairól is.

Megnyitójában *Bokor Béla*, a megyei közgyűlés alelnöke Mocsáry Lajost idézte: „Legyünk bármely véleménnyel korunknak az anyagi iránya felől, ismerjük el bármennyire a kényszerűséget az anyagi haladás terén... soha ne feledjük el, hogy természetünknel fogva nekünk a szellemi és erkölcsi érték lehet csak erős oldalunk.” A továbbiakban a hazai szakirodalom alapján áttekintést adott a magyar kisebbségpolitikáról, az egyéni és csoportos identitásra befolyást gyakorló, statisztikailag is megfogható tényezőkről (térbeli, földrajzi elhelyezkedés, vallás, kisebbségi elit, nyelvhasználat, ünnepek), majd így folytatta: „Mai konferenciánk a kulturális élet, ezen belül a könyvtári tevékenység s a könyvkultúra közvetítésének a nemzeti identitás elmélyítésében betöltött szerepét és megőrzésének (sokak számára egyetlen) lehetőségét, jelenlegi helyzetét vizsgálja erdélyi és vajdasági tapasztalatok alapján.”

Szólt a magyar könyvtárügy jogi szabályozásának a határainkon túl élő magyarságot érintő rendelkezéseiről, illetve a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma könyvtári osztálya ezekhez kapcsolódó elképzeléseiről és gyakorlati megvalósulásuk érzékelhető eredményeiről. „Az NKÖM könyvtári osztályának az elképzelése a kezdetektől az volt, hogy minden olyan lehetőséget biztosítsunk a szomszédos államokban élő magyaroknak, amelyet a Magyarországon élőknek is biztosítunk. Melyek ezek a kedvezmények? A diákigazolvánnyal járó ötven százalékos kedvezmény, valamint az a rendelkezés, mely szerint a közgyűjteményekben dolgozók (könyvtárosok, muzeológusok, közművelődési dolgozók) térítés nélkül látogathatják a könyvtárakat, illetve múzeumokat, s a fenntartó egyéb kedvez-

ményeket is adhat.” Úgy ítélte meg, hogy a Kárpát-medencében élő magyarság összefogásának és szolidaritásának ma a kulturális intézmények adhatnak leginkább keretet. A fogalomba beleértendők az oktatási intézmények (az óvodától az egyetemig), az egyházi szervezetek, a sajtó, a könyvkiadás, a tudományos intézmények, a civil szervezetek, az országos és helyi magyar kulturális intézmények, így a könyvtárak is. A magyar kisebbségi intézményrendszer fejlesztésének feladatai között említette finanszírozásuk javítását, a szakértő értelmiségi gárda kialakulásának és működésének elősegítését, a polgári gondolkodás és öntudat erősítését, a hagyományok őrzését és az önérdék-érvényesítést.

„Fontos feladata van a magyar civil társadalomnak is itthon és a határainkon túl egyaránt: minden erre a célra létrejött civil szervezetnek – így a pécsi Határon Túli Magyarságért Alapítványnak is – azon kell munkálkodnia, hogy a közös kultúra és a nemzeti azonosságtudat erősödjön. Ennek erősítéséhez a nemzeti kultúra ápolása és a nemzeti szolidaritás lehet az egyik leghatékonyabb eszköz. Ez teremtheti meg annak a lehetőségét is, hogy a magyarság a nyugat-európai gondolkodáshoz és így az európai közösség nemzeteihez is közelebb kerüljön, és részese lehessen – új minőségben – az egységesülő Európának. Reményeink szerint ez a konferencia is ezt segíti, hiszen – az illyési gondolatot felhasználva – „magyarnak lenni nem származás, hanem vállalás kérdése”.

Dr. Zvonimir Marič professzor, a Horvát Köztársaság főkonzulja *Kortárs horvát–magyar kulturális viszonyok* címmel tartott előadást, hangsúlyozva, hogy három fontos tényezőt kell szem előtt tartanunk: a történelmi viszonyok alakulását, a nemzeti kisebbségek szerepét és a kölcsönös „ismételt felfedezés” szükségességét.

Szólt a tizenegy évszázados szomszédságról, amelyből a magyarok és a horvátok nyolc évszázadon keresztül éltek egy államban. Ezt az emberiség történetében egyedülálló példának minősítette, kiemelve, hogy minden viszály és félreértés ellenére ezt harmonikus együttélésnek minősíthetjük.

A kisebbségek szerepéről szólva azt hangsúlyozta, hogy a magasan képzett személyiségek mindkét kultúra részesei, környezetük igazi kincsei, ezért a bölcs állami politika támogatja a kisebbségeket öntudatuk megőrzésében. E szem-

pontból a legfontosabbnak ítélte a saját művelődési intézmények létét és az anyaország segítségét. A horvát intézmények állapotát és az anyaország (Horvátország) segítségét nem látta megfelelőnek. A két nemzeti kisebbség együttműködése szempontjából fontos volt a 2000-ben, Pécsen rendezett konferencia, amelynek előadásai *Kultúrák érintkezése, kisebbségi értékek* címmel kötetben is megjelentek. Kiemelte a magyarok által Horvátországban végzett kutatásokat.

Az „ismételt kölcsönös megismerés” terén is megtörténtek az első lépések. Ezek között kiemelkedő jelentőségű a dr. Sarosáczy György által összeállított, *A horvátok és a magyarok ezeregy száz éves kapcsolata* című kiállítás, amelyet több magyar és horvát városban is megtekinthettek az érdeklődők. A horvát hagyományörző kiállítás és a Horvát Nemzeti Színház előadása szintén ebbe a körbe sorolható. Igen élénk tevékenységbe kezdett 1997-ben a Horvátországi Magyar Tudósok és Művészek Egyesülete. Konferenciát szerveztek *Horvátország–Magyarország–Európa* címmel, *Zrinyi és Európa* címmel pedig már a második kötetük van nyomdában. Ebben az évben ünneplik a horvát–magyar történelmi összefonódás kilencszázadik évfordulóját történészek találkozójaival, valamint nyelvészek és művészettörténészek által összeállított kötettel. Név szerint is megemlékezett azokról, akik jelentősen hozzájárultak a két kultúra és a két nép közeledéséhez (Jadranka Damjanov, Lőkös István, Nyomárkay István). A példák biztatóak, de nem elegendőek – hangsúlyozta Zvonimir Marič.

A konferencia – nagy érdeklődéssel kísért – nyitóelőadását *Cholnoky Győző*, a *Kisebbségkutatás* című folyóirat főszerkesztője tartotta *Magyarországi és határainkon túli könyvtárak és kiadók szerepe a nemzetismeret terjesztésében* címmel. Ezzel kapcsolatos gondolatait három téma köré csoportosította. Elsőként arról szólt, hogy a könyvtáraknak, könyvkiadóknak, folyóirat-szerkesztőségeknek végső soron közös és sajátos feladataik vannak. Részben az eszközök is közösek: így az archiválás, az információk összegyűjtése és rendezése, valamint ezek közreadása. Fontosnak ítélte, hogy az intézmények gondot fordítsanak a legkülönbözőbb vélemények összegyűjtésére, kifejezésére, ütköztetésére. Ez nem csorbitja az objektivitást, ugyanakkor a nemzettudat, az identitás, az ehhez szükséges ismeretek elsajátítása szempontjából ez a szemlélet és „magatartás” nélkülözhetetlen.

A közös tennivalókkal összefüggésben kifejezte azt a véleményét, hogy kisebbségtudomány nincs, vannak viszont több tudománynak (régészet, történelem, néprajz stb.) olyan metszéspontjai, amelyeken a kisebbségi kérdés, a nemzeti-nemzetiségi probléma „elhelyezkedik”. Az együttgondolkodást, azonos célú cselekvést mind a múltbeli történések, mind pedig a modern irányzatok hatásai miatt különösen fontosnak tartja. Súlyosnak látja, hogy gondolkodásunkban nagyfokú a „szolidaritáshiány”. Ennek oka az a több évtizedes politikai szemlélet és társadalmi gyakorlat, amely lejáratja ezt az eszmét, a karitatív tevékenységet szükségtelennek és „úri huncutságnak” tartotta. Másrészt hangsúlyt kaptak a nemzet, a nemzetállam jelentőségével, jövőjével kapcsolatos kételyek is.

Ez a tendencia már az ENSZ megalakulásától tart, hiszen például egyes népek nem kaptak legális lehetőséget az önálló államalakításra (példaként a kurdokat említette, akik három állam területén élnek). Ezzel is magyarázható, hogy felélénkültek azok az alulról szerveződő nemzetiségi mozgalmak (például a bretonoké), amelyek kikezdték a szilárdnak hitt nemzetállamokat. Ma pedig az egyébként elkerülhetetlen globalizáció jelenti a reális veszélyt a nemzeti identitásra.

A globalizáció gazdasági „termékei”, a multik a helyi identitás, helyi érdekek ellen (is) hatnak. Ismeretes, hogy az európai jogrendszer átvétele egyet jelent a nemzeti államok szuverenitásának csorbulásával, hiszen jelentős jogosítványokat vesz el az egyes államoktól például a jogalkotásban és a jogalkalmazásban, de a mindennapi élet szervezésében is.

Mindezek hozzájárultak és hozzájárulnak ahhoz, hogy a felvilágosodás eszmeáramlatán kialakult nemzeti intézmények „megrendültek”.

Mit tehetünk? A globalizáció nemkívánatos hatásaival szemben a legfontosabb ellenszer a regionalizmus, a kistérségi, határmenti és helyi együttműködés.

Erősíteni kell a kultúráközvetítés nemzeti intézményeit, amelyeknek szoros kapcsolatot kell tartaniuk a határon túli magyarság hasonló intézményeivel. Erősíteni kell azt a tudatot, hogy az anyaország a segítségnyújtással tulajdonképpen nem ad, hanem kap: olyan szemléletet, olyan értékrendet a kisebbségben élő magyarságtól, amelynek ismerete és átvétele befolyásolja az

egész nemzet tudatát és magatartását. Külön nyomatékosította a televízió és a könyvkiadás szerepét. Valóban szükség lenne egy nemzeti közszolgálati adóra, valamint arra is, hogy a nemzeti-nemzetiségi kutatások termékeit, a könyveket és folyóiratokat az arra hivatott intézmények (például iskolák, könyvtárak) felhasználják az információs szolgáltatásban és a tudatformálásban. Ezek a hazai műhelyek kissé magukra hagyottak, nem kapják meg azt a támogatást és odafigyelést, amit megérdemelnének. (Elmondta, hogy kiadványaik a határokon túl ismertebbek és népszerűbbek, mint itthon.)

Végül a feladatok között szólt a történelmi ismeretek fontosságáról. Nem lehet reális szemléletet kialakítani, hatékony gyakorlatot folytatni a határon túli magyarsággal kapcsolatban, ha nem ismerjük a történelem és a jelen tényeit, így például a nemzetiségi politika történetét, a trianoni béke körülményeit, a környező országok magyar munkaerőpiacát stb. „Az interferenciák és az ezek iránti érdeklődés alapja csak az önismeret lehet. Identitás nélkül nincs csoporttudat, nincs nemzettudat.”

Dr. Hódi Éva, a vajdasági Szarvas Gábor Könyvtár főmunkatársa *A kisebbségi magyarság* című korreferátumában arról értekezett, könyvtárának tevékenysége és közösségi szerepe hogyan hat a település társadalmi és az ottani magyarság kulturális életére. Az előadás kiindulópontja az volt, hogy egy kis közösség életében az iskola és a templom mellett a könyvtár a legfontosabb kultúrahordozó, a könyvtár állapota és lehetőségei ennél fogva a műveltség, a művelődés kelendőségéről tanúskodnak.

A továbbiakban ilyen kérdésekről elmélkedett: Vajon hogyan tudja a kisebbségi helyzetben élő magyar közösség követni az utóbbi évek felgyorsult tempóját, a sokszínű magyar könyvkiadást, s hogyan tudnak a kisebbségi viszonyok között épp csak egzisztáló könyvtárak a mai kor igényeinek megfelelni? El tudnak-e látni közösségformáló, nemzeti identitástudatot erősítő funkciókat, vagy egyáltalán nem is tekintik feladatuknak ezt? Képesek-e hatást gyakorolni az adott közösség szellemi arculatára, műveltségére, s ha igen hogyan, milyen formában?

Sajnos ezeket a kérdéseket nem kutatják, nem elemzik, nem készülnek róluk felmérések, tanulmányok. A millennium évében *Gereben Ferenc*-nek a vajdasági magyarok nemzeti és kulturális

identitását vizsgáló elemzése váltott ki nagy visszhangot.

Megdöbbenő eredményeket közölt, például azt, hogy a vajdasági magyarok a legpozitívabb történelmi személyiségnek Titót tartják, aki megelőzi a sorban Szent Istvánt, Mátyás királyt, Kossuth Lajost, Széchenyi Istvánt. Ugyanakkor a felmérés szerint a magyar klasszikusok iránti érdeklődés nagyobb, mint a magyarországi olvasók körében.

A magyar könyvtárak helyzetét több tényező negatívan befolyásolja. Jogi státusukat tekintve más intézmény keretében működnek, s bár az utóbbi időben megindult az önállósodási folyamat, belső, lényegi változás nem történt. A másik sajátosság, hogy kifejezetten magyar könyvtár nincs, legfeljebb a szerb állomány mellett kisebb-nagyobb magyar állománnyal is rendelkező könyvtárak léteznek. Működésüket meghatározza és befolyásolja az alapító önkormányzat, a felügyeletet ellátó felettes szerv, a könyvtárnak az adott intézmény keretében elfoglalt helyzete. Nem kedvez a könyvtáraknak az anyanyelvi műveltség elégtelen színvonala, a piactudományi szemlélet, a működtetésre szánt összegek elégtelensége. (A helyiségeket kénytelenek bérbe adni vagy olyan „könyvtáridegen” tevékenységet befogadni, mint pl. az utazási iroda, fuvolaórák stb.)

Súlyos probléma, hogy a hatóságok ma is leginkább a könyvtől, az írott szótól félnek (pl. nem engedik át a határon az ajándék könyveket). Ez a félelem a kisebbségek egymáshoz való viszonyában is megfigyelhető: cenzúrázzák egymást, évtizedeken keresztül nem jelentek meg olyan könyvek, amelyek a kisebbségek sorskérdéseivel foglalkoznak. A Magyar Nemzeti Tanács megalakulásakor megtiltották az olyan könyvek fizikai jelenlétét is, amelyek az elhangzott előadásokat, a sajtóvisszhangot vagy az erre vonatkozó törvényeket tartalmazták. Ha ilyen a viszony a könyvekhez, milyen lehet a viszony a könyvtárakhoz?

Az sem segít a helyzeten, hogy magyar könyvtárak csak a „testvériség-egység” jegyében működhetnek, nincsenek önállóan létrehozott vegyes könyvtárak sem. Nagy gondot jelent a meglévő magyar állomány elöregedése, elavulása, a gyarapodás számbeli csökkenése, az arányoknak a kisebbségi állomány rovására történő elmozdulása. (Az adai könyvtár pl. az utóbbi négy évben nem vásárolt új könyvet!) Képtelen állapot, hogy

a magyar nyelvű könyv ma ugyanúgy csempész-áru, mint a cigaretta, az ital vagy a kábítószer! Amennyire kétségbeejtő a helyzet az állományt illetően, a könyvtári rendezvények talán a tudatformálás szempontjából több reményre jogosítanak. Egy-egy irodalmi esten vagy más rendezvényen többnyire állandó közönség jelenik meg.

A könyvtárak elmaradottságát önerőből nem lehet megoldani, ahhoz hivatalos lépések kellenek. Kifejezetten magyar könyvtárakra lenne szükség, amire egyébként van törvényes lehetőség, ahogyan magánkönyvtárak alapítására is. A „kifejezetten magyar” könyvtárban is lehetne más nyelvű állomány, de az alapelv a magyar kultúra és művelődés lenne. Jelenleg épülőfélben van Zentán egy modern magyar művelődési központ, könyvtárral. Bizni lehet a megalakult Magyar Nemzeti Tanács segítségével is. Fontos a civil szervezetek, pl. a Kapocs könyvtári csoport megalakulása és tevékenysége. Halvány reménysugarak ezek a kisebbségi magyar könyvtárügy egén.

Pillich László, az erdélyi Heltai Gáspár Alapítvány elnöke *A helyi könyvtár és a civil szervezetek a település kulturális életéért* címmel tartott korreferátumot. Az alapítvány tízéves. Működésének eredménye a Gróf Mikó Imre Könyvtár megalakulása, amelyhez a magyarországi Kölcsey Alapítvány nyújtott jelentős támogatást. A tizedik évfordulón az alapítvány a magyar kulturális minisztertől elismerő oklevelet és a Magyar Nagylexikon kötetét vehette át. Az alapítvány kiemelkedő szerepet vállalt az erdélyi régió – különösen a szórványhelyzetben élők – magyar könyvtárügyének szolgálatában, a régiók közötti kapcsolatteremtésben. Nagyrészt nekik köszönhető, hogy az erdélyi magyar könyvtárosok rendszeresen jelen vannak a magyarországi könyvtári rendezvényeken és regionális tanácskozásokon.

Az alapítvány története példaértékű a határon túli magyar civil társadalmi önszerveződésben. Könyvtári gyűjteménye hatezer kötet, és a szolgáltatásai kiemelkedők. Dicséretes segítséget nyújt az erdélyi szórványtelepülések kulturális szervezeteinek, önkéntes munkatársainak, és adományozóként is jelen van a kistelepülések könyvtári életében.

A konferencia zárásaként *Ravazdi László*, a szigetvári Városi Könyvtár igazgatója szólt a helyi civil szervezetek együttműködésének és a kulturális életre gyakorolt hatásának tapasztalatairól.

Dr. Román Lászlóné